

JUHÁSZ FERENC

És mit tehet a festő?

Mit tehet a költő? – kérdeztem egy verspróza-gyűjteményem címével legalább harminc évvel ezelőtt magamat és a világot. És bármekkora a művészet hatalmában hitünk, mert bármekkora a segítség-hitünk, nagy győzelem-hitünk, tébolygó öntelt önbizalmunk: mindig szíven-bök bennünket a hiába-valóság feketeholdas-körmű, fölsebzett, véres ujj! Hogy hiába! Hogy semmit! Mert a kérdésbe kérdések sárga kévéje burkolva hártya-csomagolással, s az idegfinom kérdés-csomag kéveszál-csöveiben újabb kérdések, mint az idegszálak, neuronhálózatok horgolat-tornya. Mint hajszálban a velő-állomány puha belső-csáp rúdja. Hiszen a kérdésben, az egy-alakúban, vagy kötegesben: a művészet hasznának, értelmének, szolgálatának és erejének esengő, gyermek-csofalkozásszerű kérdezése van. Az, hogy van-e értelme az ilyen teremtő, a második természetet (vagy a másik természetet) agyunkból kibűvölő munkának? Tudunk-e segíteni? Tudunk-e változtatni, tudunk-e jobbra, elviselhetőbbé tenni valamit, tudjuk-e gazdagabbá, boldogabbá, erkölcsibbé bűvölni az embert, emberszívet, szabadabbá tenni az ember által is belakott Földgolyót, tudunk-e embernek, embercsoportnak, társadalomnak fölemelő hasznosai lenni? Tudjuk-e a transzcendenciába égetve préselni az elmúlást, mi halandók? Le tudjuk-e győzni a halált? Schéner Mihály életmű-kiállításának mágnespont-fényére ragadva (mint légy a finom aranyhíd-félfosár töltelékű égő villanykörtére ragasztómirigy-napraforgó karomkefe talpaival!) is e kérdés újrakérdezése kíván kinőni kíváncsi hűségemből: mit tehet a művész, mit tehet a festő? Hiszen a kérdés szívcsíra-magja az örökégő gyötrelem-láng: mit tett a művész, mit tett a festő gyötrődő, magányos és szorgalomban ihletett hatalmas munkaéletével, életmű ihlet-formáival, ha ilyen burjánzó tömegű, mint az övé is. Ha ilyen bőséges, terjedelmes, a térben is bogozottan messzire elterülő, a térből, a síkból gigantikusan fölemelkedő. Piramisgúla, aminek túlvilág-előszagú árnydobozgyomrában a halál aranyba-öltöztetett, majolikába, zománcba függönyözött, gyémántba-dermesztett csöndje titok. A túlvilág-útra szánt karcsú, drágakődiókkal kirakott szitakötőszemű aranszekér, istenek, csodák ragyogása. És négykézlábra állt könnyű testhíd-végtelenségasszony csillaghínárba ágyazott kékben: a Kozmosz. Bár tudom, kevés a kevés és sok a sok: mindig izgatott a méret és az arány, a tömeg-nagyság és a jelentés-mennyiség, jelentés-erő, jelentés-maradandóság (vagy egyszeriség) viszony-szerkezete, a mű, vagy fizikai, biológiai létező tömege és életideje (a művészetben maradandóság-ideje) közti meglévő, vagy lehetséges, vagy lehetetlen, törvényszerű, vagy a méret-törvényt tagadó (mert önmaga tömegében az összeroppanás gyűlölet-beszívó-

dása!) összefüggés-rácsozata. Hogy a teremtés-többség ihlet-örök többség-e, vagy fordítva? Hogy az anyag-többség jelentés-többség-e a művészetben, vagy a természetben? A nagyobbak nagyobb-e a jelentés-tüdejé, gravitációs-mágneses szíve, kisugárzás hő-mennyországa, vagy hő-temetője? Mert a biológiában és a fizikában is csak válasz-összevisszaság van. Zűrzavar-dadogás! Hiszen az óriáscsillagok fölfúvódva robbannak és tűzporrá szétesnek, mint a szökőkút csillaganyagból, égitest-halálból, s a titáni testtömegű gyíksárkányok, mint a 22 méteres testhosszúságú Diplodocus carnegiei vagy a Brachiosaurus altithorax, vagy a két méteres tibiájú sárkánygyík se halál-taszítóbb (önmagához viszonyítottan), mint egy szőr-pálmafa csápú zümmögő vérmotor szúnyog, a törekény halál-háló mikroszerkezet, de az összejt, a félelmetesen piciny atom-molekulacsomag: halhatatlan. És talán halhatatlan: a mindenben átcikkanó őspillanathely: a neutrínó. És mért halandóbb az ugró grafithéjzacskószerű karmos zsírponthely fűvibolha és mért van a hangya, légy, muslica rövid életidejébe zárva, mint egy szétrobbanó mágnesházba és a tengeri teknőc, vagy húszméteres takony-tejútgyök kalamájó, a bálna miért örökebb, mint mi, emberek? És a varjú miért él kilencven évet is? És a művészetben miféle tömegek, arányok, örök-kévalóságok és hamar-halandóságok? Ó, ez a Szent Egész: kauzalitás-összevisszaság, káosz-rend. Végtelen Titok! Hiszen a természet (így a művészet: a második természet is!) szigorú renddé szervezett bonyolult, magányos, egymásra utalt összevisszaság. S ha van (vagy lehet) is fejlődés-iránya, célszerűség-suhanása ennek a rendezett káotikus szövevénynek, ennek az oksági hálóba lüktető, vagy dermedő szövet-terebélynek: célja nincs, csak értelme van, mint a csillagos éjszakai égnek. És az értelme az, hogy van, hogy lehetett, hogy lehet, hogy élet és halál. Ahogy a Tejút vibráló fénypára-kendője lóg homlokodra, mellkasodra, pupilláidra. Így van? Mert mindezt megkérdezhetem tőled is, te Szent Bohóc, tülekvő folytonos virágzás. Hiszen működtél rendületlenül. Mert csináltál kétméteres bolhát vasból ha kellett hitednek, négyméteres fém-sáskát, a vaskorra válaszul, négyméteres mézeskalács-huszárt fából, színeset, mint a hajnali pipacsos rét, te Gyermeke-Szívű, magadból Jézusi szamaras virág-szekeret, ősz fejedén virágkoszorúval, tündércsikót: tejutat legelőt, cipő-bakancs társadalomvallomást, szenvedésünk és szegénységünk bőr-kéreg alvilág-csónakait, fából faragott huszárokat réz-margarétával a kezükben, démonokat holdsárga fából, a kezek époszát rajzból, az emberujjak jelentés-csigaszemeit, ahogy a fényre kinőnek látó ezüstrügyekként, s az ujjvégek emberfejei, mint a mítosz-manók titok-mosollyal arcukon, csináltál fa-trónt és mázsás paprikajancsit, párna-óriás varrott színes kezeket, amik mint a varázslat-felhők dagadnak szenvedő eszméletünkre ragadva, mint polipok, tengeri csillagok a csöndderengés búvólet-ringáslassúságban, puhamárvány-fényéletragályban, felkent képek tobzódás-síkhalmazait műveltél a színekből (ó, Rudnay-mester rothadás arany-arca a színeköteg-léttalajba keverve! mint Agamemnon-király gyűrt halotti aranyhártya-mosolyálarca halandó túlvilágból), csináltál olyan laza-végte-

len szétterülés-szövődményt színekből, emberszívbe horgolt fordított arany-csipketerháló túlvilágot, amely lángol, ég, parázslík, serceg, ropog, szikár szomorúsággal megváltást üzen, olyan szent összevisszaságot, mint a természet, amely mégis a szigorú rend törvényeit szövöi valósággá, amely a szerkezet-szigorúság titkában tenyészik, mint a Kozmosz. Amely úgy nézi árva gyötrelmünket és szerelmünket, mintha százezermilliárd emberszemből-állatszemből-rovarszemből kozmikus látás-ernyővé ragasztott halandóságra éhesen kíváncsi négymilliárd éves nézés figyelné kegyelmünket, érdemünket, bűnünket és hitűnket, mert belőlünk, a bennünk virágzó és szikrázó erkölcsi szerkezetből annyit se ért, mint kisgyerek ha magát látja a hínár-ringásmélyű pataktükörben, amelyen vízipók fut kettős lét-reménnyel: fönt a pókszerkezet kitincérnathattyú-tornya, alul a zöld, márványos vízalja sáron a nyolclábú hatyúdrót-szerkezet árnylencse-kerékűszása, mint vízszintes apró óriáskerék. Ó, benned guggolva mereng az ősgyermek és szíved folyékony lánggyantát ürít, ahogy az indián férfiak guggolva vizelnek. Te gyermek! Mert a káotikus türelemmel szétűszó világegyetem (az űrben az anyag) nem olyan, mint egy mindenség-nagy gyémánt-óra! Nem statika-függvény, nem stacionárius (állandó, időben nem változó), de mozgó evolúció-gömbteregély. De a gyémánt-óra is idő, időben az idő, állandóság a változásban, jövő-szeletelés, bár mutatói nem szállnak el, mint a kilótt nyílvevessző, de kegyetlen émellyel körbeforognak. Biccenve pörögnek a lényeg szívében. Küldetésük az idő-teremtés. És a művészet (a művész) a műben erkölcsi (hisz szépség) statikára vágyik, erkölcsi stacionáriusságra, arra, hogy a mű, a művek összege olyan állandó, időben nem változó, szennyezetlen, erkölcsi, jelentésbeli gyémánt-szigorúságú, gyémánt-tiszta-ságú, gyémánt-keményességű legyen, mint az öröklét. Meg tudta-e ezt valósítani, teremtő és emlékező jelenéből kiszülve művész a művészet történetében az ember-idő kezdete óta? Talán Pláton, talán Homérosz, talán Dante, talán Leonardo da Vinci, talán Michelangelo, talán Baruch de Spinoza, talán József Attila, talán Picasso szabadsága szertelen szerelmében. Hiszen a Létben, így a lét egyik módszerében: a művészetben is minden időhöz kötött, időből kiágazó, időbe zuhanva visszaomló, a tartalom, a forma, a méret, a jelentés tükröződése az idő-lomb lapjain, melynek tárgyai, tényei, mint titáni isteni rózsalevélre zúdított és ontott óriás angyalpeték, zsíros, misztikus ikrakupacok ragyognak. Transzcendens tojásalmazok az angyalpotrohokból, Szeráf-petecsövekből, Kérub-tojó-kitintűkből csobogva, viaszosan folyva. A teremtést-akaró angyal-nemzés után. (Igaz: Swedenborg azt írta: az angyaloknak nincs neme!) Teremtő halandóságunk: a Mindenség idő-csobogásra függő nyálhab-fészkében csillogó békapeték, hogy majd kikelve vízbe, a folyékony téryanagba hulljanak az ebihalak a fény-ágon himbálódzó nyálkosárból: felnőtté dagadva élni, szaporodni, pofa-oldalokból kifújó hártya-hangcsöcsökkel zenélni. Hiszen a művészetben minden eszmékbe, ideológiákba csomagolva, mint a borostyánharmattal töltött magzatburokba, minden elméletekhez szögezve, mint Krisztus

a keresztfára! Mit tehet hát a művész, ha ezt akarja. A megmaradás erkölcsi állandóságát. Hogy műve ne legyen, mint a lekaszált virágos rét, temetőkoszorúk megalvadt, gyűrt kosz-sivár rothadás-aszálya! Hiszen amíg élünk: úgy vonul bennünk a múlt (a habzavar idő), mint nagy fehér felhők a kék égen. Mit tehet hát a művész? Dolgozik, mert remél, aztán abbahagyja. S mert vágya: nem-romlandót teremteni a romlandóból, időtlenséget az időből, gyémántot a gyötrelem-fekáliából, kristály-lángúvá szikkasztani a mocsár-nyüzsgés eleven halálát: elkezdi tenni újra. És mert abbahagyta, hát újrakezdi, halálíg. És azzal, hogy újrakezdi: abba sohase hagyja. Pedig szívében forgácsporhablisztes alagutakat, cifra járatokat rág a kétely, a fekete nyű, a halálbogár, mint a szű a fában, mondjuk egy templomi barokk fa-Jézusszoborban. A tejútként függő színes fa-korpuszban. (Mert a csillagok, galaxisok, metagalaxisok színesek!) S a rágasnyíláspontok pórusai az égitestek. S a csillagokból, a Szent Szövegből fehér üdvösség szivárog, fehér megváltás sugárzik. Ó, Szívünk Eleven Piros Fája! Húsában, izmaiban a cernacsóháló-bányaméllyel, a szenvedés-járatokkal! És most hadd fejezzem be kérdés-térképem titok-árnyú vázlatát te Látomásokból-font Láng-Ember, Feketekalapos Fehér Krizantém-Habkirály, Táltoslovon a sors-láp fölött szálló Ősz Mosoly, Nyerítés-Motyogás Kentaur-keveréke Mámor, Jézus Csacsija Üdvösség-Vivő, hadd fejezzem be egy 1956-ban írt versem, a Tenyésztett szomorúság négy sorával:

*te is csak az vagy, ami én,
halálos emberi-remény,*

*te is az ember álma vagy,
s most hűségem virága vagy.*

SCHÉNER MIHÁLY: JUHÁSZ FERENC ÉS CSALÁDJA CIPŐI